

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

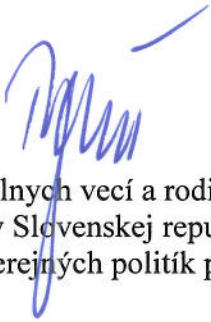
Východiskový materiál za oblasť

práv starších osôb

k Celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv

v Slovenskej republike

(schválené uznesením Rady vlády Slovenskej republiky pre práva seniorov a prispôsobovanie verejných politík procesu starnutia populácie č. 20 zo dňa 27. februára 2014)

JUDr. Ján Richter
minister práce, sociálnych vecí a rodiny SR
predseda Rady vlády Slovenskej republiky pre práva seniorov
a prispôsobovanie verejných politík procesu starnutia populácie

Bratislava 2014

**UZNESENIE
RADY VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRE PRÁVA SENIOROV
A PRISPÔSOBOVANIE VEREJNÝCH POLITÍK PROCESU
STARNUTIA POPULÁCIE**

č. 20
z 27. februára 2014

k návrhu časti Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv
v Slovenskej republike za oblasť práv seniorov

číslo materiálu: 6896/2014-M_SRVS PVPPSP
predkladateľ: vedúci pracovnej skupiny pre prípravu časti Celoštátnej stratégie ochrany
a podpory ľudských práv v Slovenskej republike za oblasť práv seniorov

**Rada vlády Slovenskej republiky pre práva seniorov a prispôsobovanie
verejných politík procesu starnutia populácie**

A. schvaľuje

A.1 návrh časti Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej
republike za oblasť práv seniorov

Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv

Časť: Ochrana a podpora ľudských práv starších osôb¹

Úvod (Preambula)

Východiskom pre osobitné zameranie sa na ochranu a podporu ľudských práv starších osôb je ultimatívne uznanie univerzálnosti, nedeliteľnosti a vzájomnej prepojenosti základných ľudských práv a slobôd, ktoré musia byť garantované každému človeka bez ohľadu na akékoľvek jeho charakteristiky, vrátane veku. Tým sa podporuje spravodlivé zabezpečenie dostupnosti k uvedeným právam pre všetky generácie. Základné práva a slobody vytvárajú pre človeka priestor nezasahovania štátu do jeho súkromia, zaručujú podmienky pre jeho osobnú nezávislosť, integritu, individuálnu autonómiu. Kľúčovými právami sú v tomto ohľade sloboda myslenia, názoru a prejavu, právo na informácie, právo na súkromie, právo vlastníť majetok, sloboda pohybu.

Staršie osoby často čelia objektívnym i subjektívnym prekážkam pri uplatňovaní svojich práv². To legitimizuje nevyhnutnosť prijímania osobitných opatrení smerom k zabezpečeniu podmienok ich plnohodnotnej spoločenskej participácie cestou rešpektu k ich prirodzenej dôstojnosti, podpory ich bezpečnosti, maximálne možnej nezávislosti, ochrany pred diskrimináciou a zlým zaobchádzaním. Uvedené opatrenia by mali byť ako verejná priorita a záujem garantované starším osobám kontinuálne, bez zásadnejšieho ovplyvnenia aktuálnou politickou situáciou a mocou.

Ultimatívny záujem o podporu spoločenskej participácie a spolurozhodovania starších osôb o kľúčových verejných otázkach sa premietol aj do procesu prípravy tejto časti dokumentu, ktorá bola spracovaná na základe intenzívnej a vyváženej spolupráce verejných autorít (štátnej správy a samosprávy), občianskeho sektora (zástupcov a zástupkýň reprezentatívnych seniorských organizácií) a iných kľúčových spoločenských zložiek (napr. zástupcov a zástupkýň vedecko-výskumného a univerzitného prostredia) v súlade s požiadavkami definovanými v kľúčových medzinárodných dokumentoch.

¹ Tento text vznikol ako výsledok činnosti pracovnej skupiny zriadenej pri Výbore pre seniorov Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť v kombinácii s výsledkami verejnej konzultácie (workshopu) organizovanej dňa 4.12.2013 a následnej elektronickej komunikácie s účastníkmi a účastníčkami tejto konzultácie.

² Podľa výsledkov výskumov IVO (2007, 2013) verejnosť hodnotí postavenie starších ľudí, v porovnaní s mladšími, za horšie, pričom za dominantné problémy sa považujú diskriminácia na trhu práce, nízka životná úroveň, sociálne a dôchodkové zabezpečenie a oslabené zdravie kombinované s nedostatočnou zdravotnou starostlivosťou.

1 Terminológia a aktuálny stav

Prijímanie osobitných opatrení zameraných na ochranu a podporu ľudských práv seniorov/starších osôb má určité východiskové špecifiká. V súčasnosti neexistuje v medzinárodnom meradle záväzný ľudsko-právny dokument (porovnateľný napríklad s OSN Dohovorom o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, OSN Dohovorom o právach dieťaťa či OSN Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím), ktorý by zaväzoval krajiny prijímať opatrenia a politiky zamerané na ochranu a podporu práv starších ľudí, vrátane ľudských práv ako ich systémovej základne. Rovnako Ústava SR v čl. 12 ods. 2³ nezakotvuje explicitne, že základné práva a slobody sú na Slovensku zaručené bez ohľadu na vek, hoci v zákone č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov už explicitne ustanovený zákaz diskriminácie na princípe veku už nachádzame. Napriek tejto skutočnosti Správy o dodržiavaní ľudských práv na Slovensku vypracovávané každoročne Slovenským národným strediskom pre ľudské práva nevenovali za ostatné roky explicitne stavu dodržiavania ľudských práv starších osôb⁴. Rovnako prijímané dokumenty a opatrenia sa v prípade starších ľudí doposiaľ prevažne sústreďovali na konkrétne oblasti ich spoločenských vzťahov, osobitne na znevýhodnenia a diskrimináciu na princípe veku na trhu práce a v pracovno-právnych vzťahoch, teda v pracovnom prostredí.⁵

Vnútroštátne predpisy SR nevymedzujú pojem staršia osoba, starší človek či senior (či už v jednotnom alebo množnom čísle). Ústava SR používa v čl. 39 pojem „staroba“ v kontexte ustanovenia práva na primerané hmotné zabezpečenie v starobe (dá sa z neho vyodiť, že ide o právo starších osôb). Z osobitných zákonov možno uviesť napríklad Trestný zákon, ktorý používa pojem „osoba vyššieho veku“, nie však ako subjekt práva, ale ako jeho objekt; zákon o službách zamestnanosti hovorí o „znevýhodnenom uchádzačovi o zamestnanie staršom ako 50 rokov veku“; zákon o sociálnych službách o „osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek“; a zákon o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia viaže niektoré právne nároky na dovŕšenie 65 rokov veku. Rozdielnosť pomenovania vyplýva z rozdielnosti účelov jednotlivých osobitných zákonov, čo následne komplikuje prijímanie jednotného prístupu k problematikám

³ Podľa čl. 12 ods.2 Ústavy SR „Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať“.

⁴ Na druhej strane, osobitná pozornosť sa venovala opakovane ľudským právam detí, osôb so zdravotným postihnutím či migrujúcim osobám.

⁵ Napríklad Výskum IVO z roku 2007 venujúci sa diskriminácii v kontexte nezamestnanosti, či najnovšia publikácia IVO z roku 2013 „Štvrtý rozmer tretieho veku – desať kapitol o aktívnom starnutí“.

(agendám verejných politík) zameraných na starších ľudí. Na druhej strane sa tým zdôrazňuje diverzita spoločenských vzťahov starších ľudí, ich rolí, statusov a životných trajektórií, a teda nevhodnosť vnímať ich ako homogénnu skupinu určenú primárne na princípe príslušnosti k nejakému dosiahnutému chronologickému veku.

V kontexte uvedených faktorov možno považovať za veľmi prospešnú iniciatívu Rady Európy spracovať *Odporúčanie na podporu ľudských práv starších osôb (Draft Recommendation on the promotion of the human rights of older persons; 2013⁶)*. Inšpirujúca je na jednej strane štruktúra návrhu dokumentu, ktorá poskytuje návod, ako odlišiť nadstavbovú ľudsko-právnu dimenziu dokumentov zameraných na podporu a ochranu práv starších ľudí od „dokumentov nižšej úrovne“ podrobne upravujúcich podporu v konkrétnych oblastiach spoločenských vzťahov starších ľudí (napr. v oblasti zamestnávania, vzdelávania, bezpečnosti, zdravotnej či sociálnej starostlivosti). Rovnako inšpirujúcim je aj spôsob, akým Rada Európy navrhuje definovať samotnú cieľovú skupinu, ktorou sú staršie osoby (older persons). Na uvedený účel využíva *sociálny model vyššieho veku*, pri ktorom sa nevychádza z chronologického veku osoby (z dosiahnutia určitej stanovenej vekovej kategórie), ale z bariér, ktoré osobe vyššieho veku v kombinácii s ostatnými faktormi (vrátane spoločenských predsudkov) bránia plnohodnotnému využívaniu ľudských práv a slobôd a plnému zapojeniu sa do spoločnosti na rovnakej báze s ostatnými (voľne podľa čl. 1/2 Návrhu odporúčania). Sociálny model vyššieho veku nielenže pomáha prekonávať statický prístup k právam osôb podľa ich veku, ale podporuje aj rešpektovanie rozmanitosti starších ľudí.

Vychádzajúc z tejto inšpirácie a opierajúc sa o výsledky verejných konzultácií sa bude pre účely Stratégie používať spojenie *práva starších osôb*⁷.

Za *staršie osoby* sa budú považovať osoby, u ktorých vyšší vek v kombinácii s inými faktormi (napr. nepriaznivými postojmi spoločnosti) vytvára bariéry uplatňovania ich ľudských práv a slobôd a predstavuje prekážky ich plnohodnotnej participácie v jednotlivých oblastiach spoločenských vzťahov.

⁶ Draft Recommendation on the promotion of the human rights of older persons. Council of Europe: CDDH-AGE(2013)13final. Strasbourg, 25 September 2013

⁷ Do úvahy prichádzali dve terminologické alternatívy: používanie pojmov „seniori/práva seniorov“ alebo „staršie osoby/práva starších osôb“. Aj na základe priebehu a výsledkov verejných konzultácií sa napokon spracovateľský tím priklonil k pojmu „staršie osoby/práva starších osôb“, ktorý považuje za všeobecnejší, zároveň komplexnejší voči širokej cieľovej skupine tejto časti Stratégie. To neznamená, že sa používaním daného pojmu narušuje spojitost' textu Stratégie s inými národnými dokumentmi zameranými na túto cieľovú skupinu (ide najmä o Stratégiu aktívneho starnutia a Národný program aktívneho starnutia) či na príslušné inštitúcie (osobitne novozriadenú Radu vlády SR pre práva seniorov a prispôsobovanie verejných politík procesu starnutia populácie) používajúcimi aj iné pojmy, osobitne pojem „seniori“.

Takéto širšie vymedzenie nevyučuje, aby sa v príslušnej legislatíve neviazali na dosiahnutie konkrétnych vekových hraníc osobitné označenia starších osôb, v kombinácii s určitými špecifickými sociálnymi či inými právami (napr. práva v oblasti dôchodkových dávok, služieb zamestnanosti či sociálnych služieb).

2 Odporúčania medzinárodných monitorovacích orgánov

Napriek konštatovaniu, že doposiaľ neexistuje záväzný ľudsko-právny dokument zameraný na ochranu a podporu ľudských práv starších osôb, prestížnymi medzinárodnými inštitúciami boli v predchádzajúcom období formulované viaceré odporúčania a výzvy zamerané na verejné politiky smerované k tejto cieľovej skupine. Vychádzajú z jednotného princípu, že ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná, a teda že vek a odkázanosť nesmú byť dôvodom pre obmedzovanie akéhokoľvek nedotknuteľného ľudského práva a občianskej slobody, ktoré sú uznané medzinárodnými štandardami a zakorenené v demokratickom zriadení. Každý, bez ohľadu na pohlavie, vek alebo odkázanosť má mať právo na využívanie týchto práv a slobôd a každý má mať právo brániť svoje ľudské a občianske práva. V súlade s tým boli v roku 1991 prijaté Valným zhromaždením OSN *Zásady OSN pre seniorov* s výzvou uplatňovať ich v národných programoch signatárskych vlád. Osobitne šlo o uplatňovanie zásad nezávislosti, účasti v spoločnosti, starostlivosti, seberealizácie a dôstojnosti.

Európska sociálna charta (v jej revidovanom znení, 1996) v čl. 25 explicitne ustanovuje právo starších osôb na sociálnu ochranu zahŕňajúce záväzky prijímania opatrení zameraných na podporu ich plnohodnotného občianstva a aktívnej spoločenskej pozície, na podporu ich nezávislého života v preferovanom prostredí, či na poskytovanie primeranej pomoci v prípade, že sa im poskytujú rezidenčná starostlivosť.

Rovnako v *Charte základných práv EÚ* (2007) sa v čl. 25 uznáva a rešpektuje právo starších osôb na dôstojný a nezávislý život a na účasť na spoločenskom a kultúrnom živote. Ide o pomerne všeobecnú formuláciu, ktorej špecifickejšiu podobu pre európsky priestor možno nájsť napr. vo *Vyhlásení ministrov na konferencii o otázkach starnutia* vo Viedni (2012), na ktorej sa ministri členských štátov Hospodárskej komisie OSN pre Európu (UNECE) prihlásili k pokračovaniu záväzkov z roku 2002 (Berlínske vyhlásenie) a 2007 (Leónske vyhlásenie) realizovať *Regionálnu implementačnú stratégiu (RIS) Madridského medzinárodného akčného plánu* zameraného na otázky starnutia (MIPAA). Viedenské vyhlásenie ministerských zástupcov vyzýva členské štáty UNECE k prijímaniu opatrení na podporu schopnosti aktívnej účasti starších ľudí v zamestnaní; opatrení na ich zapájanie a sociálne začleňovanie budované na princípe nediskriminácie; opatrení podporujúcich dôstojnosť, zdravie a nezávislosť starších ľudí; a opatrení zameraných na podporu medzigeneračnej solidarity.

V rámci *Európskej charty práv a zodpovedností starších ľudí odkázaných na dlhodobú starostlivosť a pomoc* (2010)⁸ je osobitná pozornosť venovaná tým starším osobám, ktoré sú v dôsledku vyššieho veku alebo zdravotného postihnutia odkázané na intenzívnu starostlivosť a podporu iných. Charta vyzýva členské štáty k prijímaniu opatrení, ktoré starším odkázaným osobám zabezpečia právo na dôstojnosť, blahobyť, slobodu a zabezpečenie; právo na sebaurčenie; na starostlivosť „šitú na mieru“; na informácie a poradenstvo; na komunikáciu a spoločenskú participáciu; na slobodu vyjadrovania a svedomie; či právo na paliatívnu starostlivosť, podporu, rešpekt a dôstojnosť pri zomieraní a v smrti.

Najnovšie európske iniciatívy smerované na podporu starších ľudí sa viažu na oblasť celoživotného vzdelávania ako základu demokratickej spoločnosti a aktívneho občianstva jej členov a členiek. Vychádzajúc z *Manifestu Európskej federácie starších študentov* (EFOS 2012) a z *Charty Medzinárodnej asociácie univerzít tretieho veku* (AIUTA 2013) sa celoživotné vzdelávanie považuje za nevyhnutné pre všetky vrstvy a vekové kategórie počas celého života. Dobre fungujúca demokracia vyžaduje vzdelaných a dobre informovaných občanov každého veku. V záujme toho je potrebné vytvárať starším ľuďom priestor pri formovaní vzdelávacej politiky a zabezpečovať podmienky pre ich účasť vo formách celoživotného vzdelávania s cieľom uplatňovania práva na participáciu, prístup k informáciám a na interkultúrne vzdelávanie.

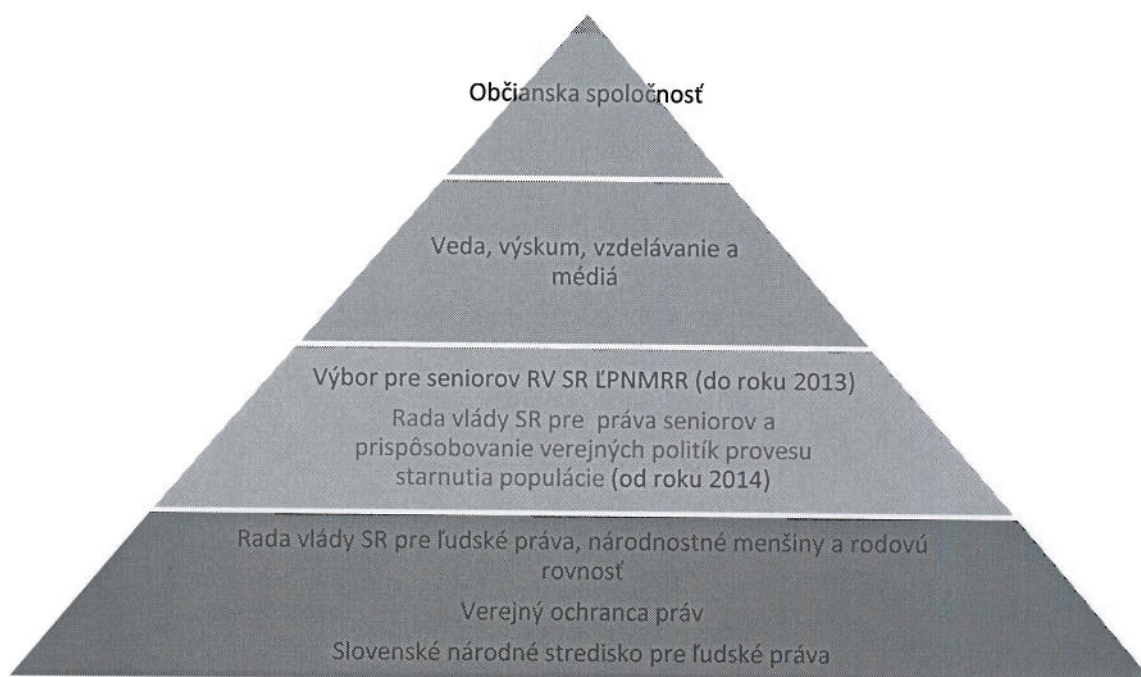
Aj keď z uvedených dokumentov prevažne nevyplývajú pre členské štáty priame právne záväzky k ich plneniu, predstavujú solídnu vecno-organizačnú základňu pre formulovanie ich strategických zámerov v podpore a ochrane práv starších ľudí s následným premietnutím do príslušnej legislatívy.

3 Inštitucionálne zabezpečenie

Inštitucionálne zabezpečenie ľudských práv starších osôb má viacúrovňovú štruktúru organizovanú na princípe od všeobecného (univerzálneho) k špecifickému (zacielenému osobitne na staršie osoby). Schematicky je štruktúra znázornená v obrázku č. 1.

⁸ Charta bola publikovaná v rámci európskeho programu DAPHNE III zameraného na ochranu skupín ľudí v riziku násillia.

Obrázok1: Inštitucionálne zabezpečenie ľudských práv starších osôb

Základné inštitucionálne zabezpečenie ochrany a podpory ľudských práv na Slovensku predstavuje *Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť* ako poradný orgán vlády SR. Tento celoplošný ľudsko-právny inštitút je komplementárne doplnený nezávislým inštitútom *verejného ochranca práv* zriadeného podľa Ústavy Slovenskej republiky. Jeho úloha chrániť základné práva a slobody osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom, je uplatňovaná voči všetkým osobám na univerzálnom princípe. Univerzálne dizajnovaná je aj činnosť *Slovenského národného strediska pre ľudské práva*, ktoré sa explicitne venuje monitorovaniu a hodnoteniu dodržiavania ľudských práv a zásady rovného zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona, poskytovaniu právnej pomoci obetiam diskriminácie, vrátane služieb v oblasti ľudských práv, či realizácii výskumov v oblasti ľudských práv a vypracovávanie stanovísk k materiálom s ľudsko-právnou tematikou. Možno práve univerzálne smerovanie oboch uvedených inštitúcií prispelo v predchádzajúcom období k faktu, že venovali explicitne problematike ľudských práv a slobôd starších osôb vo svojej činnosti menej pozornosti.

V snahe zacieliť pozornosť verejných politík dôsledne na práva a potreby starších ľudí vznikla v roku 2008 *Rada vlády SR pre seniorov* ako poradný orgán vlády pre problematiku verejných politík týkajúcich sa starších ľudí. Táto bola v roku 2011 pretransformovaná na *Výbor pre seniorov* novokonštituovanej *Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť*.

Aj z iniciatívy tohto inštitútu vzišla na základe Programového vyhlásenia vlády SR na roky 2012-2016 úloha spracovať nový moderný programový dokument *Národný program aktívneho starnutia na roky 2014-2020*, ktorý by mal v kombinácii so *Stratégiou aktívneho starnutia* schválenou v júni 2013 určovať smerovanie verejných politík explicitne a detailne zameraných na otázky podpory a ochrany práv starších osôb v jednotlivých oblastiach spoločenských vzťahov na najbližších sedem rokov.

V rámci snahy posilniť účinnosť verejnej podpory práv starších ľudí ako spôsobu vyrovnávania sa s výzvami celkového starnutia populácie, v kombinácii s rastúcim rešpektom k ľudským právam všeobecne, sa transformačný proces budovania špecializovaného inštitútu ochrany práv starších ľudí zavŕšil v roku 2014 novo zriadením *Rady vlády SR pre práva seniorov a prispôsobovanie verejných politík procesu starnutia populácie* ako stáleho odborného, poradného, koordinačného a iniciatívneho orgánu vlády SR. Paritné zastúpenie zástupcov a zástupkýň štátnej správy, občianskeho sektora a inej odbornej verejnosti v činnosti tohto orgánu vytvára predpoklad pre prijímanie konsenzuálnych politík zameraných na celkové súvislosti a dopady starnutia populácie a na podporu a ochranu práv starších ľudí.

Súčasťou inštitucionálneho zabezpečenia ochrany a podpory ľudských práv starších osôb sú aj *vedecko-výskumné a vzdelávacie pracoviská* (najmä vysoké školy, univerzity tretieho veku, akadémie tretieho veku, iné vzdelávacie inštitúcie neformálneho a informálneho vzdelávania, rovnako rezortné výskumné pracoviská, ale aj nezávislé výskumné inštitúcie) a *médiá*. Niektoré z nich majú priame záväzky realizácie opatrení verejných politík na úseku ochrany a podpory ľudských práv starších osôb, ktoré im vznikli už v predchádzajúcom období (napr. v rámci realizácie a vyhodnocovania Národného programu ochrany starších ľudí z roku 1999) a pokračujú kontinuálne aj v súčasnosti v rámci implementácie nového programového dokumentu. Iné realizujú svoje aktivity skôr na projektovej báze (napr. činnosť Centra pre výskum a edukáciu seniorov, ktoré vzniklo v roku 2011 na FF PU v Prešove). Doposiaľ však nie sú aktivity vedecko-výskumných, vzdelávacích a mediálnych subjektov v oblasti ochrany a podpory ľudských práv koordinované.

Na vrchole architektúry národných inštitútov ochrany a podpory práv starších ľudí sú *občianske združenia* a iné mimovládne zoskupenia združujúce samotných starších ľudí a ich priaznivcov, ktoré sú kryštalicým výrazom uplatňovania ústavného práva slobodne sa združovať a na inštitucionalizovanej báze ovplyvňovať správu verejných vecí. Najvýznamnejšie strešné organizácie tohto typu (napr. Jednota dôchodcov na Slovensku) pôsobia ako partneri vlády a iných kľúčových aktérov verejných politík. Dlhodobo sa preto kritizuje absencia ich systémovej

podpory z verejných zdrojov⁹, na základe ktorej by sa budovali kapacity mimovládneho neziskového sektora kvalifikovane a účinne obhajovať práva starších ľudí pri tvorbe a implementácii verejných politík.

Aj keď by sa zdalo, že inštitucionálne zabezpečenie ochrany ľudských práv starších osôb je na Slovensku solídne vybudované, chýba najmä vyššia miera stabilizácie jednotlivých inštitútov, koordinácia a komplementarita ich činnosti a posilnenie pozície organizácií občianskeho sektora v zmysle vytvorenia mechanizmov ich kontinuálnej podpory smerom k budovaniu solídnej základne špičkového partnera vládnych autorít.

4 Priority a úlohy do budúcnosti

Pri formulovaní priorít, na ktoré by sa mali zamerať budúce verejné politiky, sa vychádza z nevyhnutnosti rešpektovať určité *princípy* tvorby týchto politík:

- *princíp dôstojnosti* – nevyhnutnosť rešpektovať potreby ľudí každého veku ako rovnako dôležité a hodné verejnej podpory pri ich uspokojovaní. Súčasťou uplatňovania princípu dôstojnosti je aj právo starších osôb na ochranu pred rozličnými formami zlého zaobchádzania vo všetkých oblastiach života,
- *princíp nediskriminácie a rovného zaobchádzania* – ustanovuje zákaz diskriminácie na základe veku, osobitne v oblastiach zamestnanosti a odmeny za prácu, ale aj v oblastiach prístupu k zdravotnej starostlivosti, celoživotnému vzdelávaniu, bývaniu, k sociálnym a finančným službám všetkého druhu primeraných potrebám starších osôb,
- *princíp nezávislosti* - vychádza z práva starších osôb na sebaurčenie a nezávislosť v súlade s ich telesnými a mentálnymi kapacitami. Znamená aj právo zotrvať čo najdlhšie v prirodzenom domácom, prípadne komunitnom prostredí s vytvorenými adekvátnymi podmienkami bezbariérového bývania a inými potrebnými službami a podporou,
- *princíp sebarealizácie* - vychádza z filozofie aktívneho starnutia ako dlhodobého procesu a aktívnemu prístupu k vlastnému životu počas životného cyklu v súlade s očakávaniami, potrebami a možnosťami každého individua. Podmienkou pre uplatňovanie tohto princípu je dostupné celoživotné vzdelávanie, uľahčenie prístupu k novým vekovo priateľským

⁹ Dotačný program na podporu a ochranu ľudských práv a slobôd Úradu vlády SR, rovnako ako dotačné systémy fungujúce v pôsobnosti jednotlivých ministerstiev, sa zvyknú kritizovať pre ich nesystémovú povahu smerom k budovaniu kapacít mimovládneho sektora efektívne pôsobiť pri tvorbe verejných politík a následne pri ich nezávislom monitorovaní a vyhodnocovaní.

technológiám, rovnako aj podpora dobrovoľníctva seniorov ako formy ich komunitnej participácie a budovania súdržnejšej spoločnosti,

- *princíp starostlivosti* - predstavuje základnú spoločenskú hodnotu, vyplývajúcu zo vzájomnej závislosti ľudí v komplexe spoločenských vzťahov. V užšom slova zmysle predstavuje právo starších ľudí na poskytovanie potrebnej pomoci a podpory zo strany formálne i neformálne opatrujúcich osôb v rovnováhe s právom opatrujúcich osôb na primeranú sociálnu ochranu a spoločenské uznanie hodnoty poskytovanej starostlivosti,
- *princíp solidarity* - vychádza z potreby vyrovnanej medzigeneračnej výmeny medzi osobami rozličného veku a rozličného spoločensko-ekonomického statusu, čo zabezpečí udržateľnosť rozvoja spoločnosti vo všetkých jej oblastiach a pre všetky vekové kategórie,
- *princíp subsidiarity* - vychádza z potreby zdieľanej zodpovednosti aktérov na rozličných úrovniach (rodina, potom miestna, regionálna, národná, prípadne až medzinárodná úroveň) pri napĺňaní cieľov a zámerov podpory aktívneho starnutia ako verejného záujmu; platí pritom zásada, že konkrétnu zodpovednosť má preberať tá úroveň, ktorá má k jej plneniu čo najbližšie. Princípy subsidiarity a solidarity úzko súvisia, nakoľko subsidiarita bez solidarity upadá do individualizmu, zatiaľ čo solidarita bez subsidiarity môže viesť k asistencializmu (až paternalizmu),
- *princíp účasti na správe vecí verejných* - podporuje právo starších osôb uplatňovať svoj vplyv pri rozhodovaní o smerovaní a rozvoji krajiny, regiónu alebo komunity aj prostredníctvom rôznych hnutí, svojpomocných skupín a spolkov či občianskych združení obhajujúcich práva starších osôb.

V ďalšom texte sú uvedené jednotlivé oblasti ochrany a podpory ľudských práv starších osôb, a v rámci nich rámcovo definované požiadavky uplatňované voči verejným politikám a autoritám. Pri definovaní týchto oblastí sa tvorcovia Stratégie inšpirovali Návrhom odporúčania Rady Európy na podporu ľudských práv starších osôb a pri bližšom vymedzovaní obsahu týchto oblastí (rámcové požiadavky) nadviazali na schválený Národný program aktívneho starnutia (2013) a Stratégiu aktívneho starnutia (2013). Predpokladá sa, že týmto spôsobom sa zabezpečí vysoká miera súladnosti jednotlivých dokumentov a tým aj pravdepodobnosť plnenia úloh, ktoré zakotvujú.

4.1 Nediskriminácia

- explicitne zakotviť v ústavnom zákone, že základné práva a slobody sú na Slovensku zaručené bez ohľadu na vek;
- ochraňovať staršie osoby pred všetkými formami zlého zaobchádzania, či už finančného a materiálneho zneužívania, pred akýmikoľvek formami manipulácie (napr. ideologickej, ekonomickej), pred rôznymi formami telesného a psychického týrania či zanedbávania

ich osobných potrieb, nakoľko tieto sa považujú za porušovanie ich základného ľudského práva na dôstojnosť.

4.2 Autonómia a participácia

- dôsledne vytvárať také prostredie, ktoré eliminuje pre staršie osoby fyzické, psychické, informačné či komunikačné bariéry; za týmto účelom uplatňovať princípy a cesty univerzálneho navrhovania;
- zabezpečiť účasť starších osôb na procesoch rozhodovania, ktoré majú vplyv na ich život a postavenie;
- poskytnúť starším osobám možnosť viesť nezávislý život v ich prirodzenom rodinnom a komunitnom prostredí, prípadne poskytnúť im možnosť výberu iného miesta, kde chcú žiť, prispôbeného ich individuálnym potrebám;
- podporovať a primerane oceňovať mimopracovné sociálne-prospešné aktivity starších osôb, osobitne ich dobrovoľnícke angažovanie ako cestu k podpore budovania súdržnejšej spoločnosti;
- vytvárať podmienky pre celoživotné vzdelávanie starších osôb ako cesty uplatňovania ich aktívneho občianstva a participácie, a to aj vďaka využívaniu vekovo priateľských technológií.

4.3 Sociálna ochrana a zamestnanosť

- skvalitniť sociálny systém na úroveň, ktorá zabezpečí podmienky pre kvalitný a dôstojný život starších osôb;
- naplňať právo starších osôb na možnosť zlepšiť si svoje postavenie vykonávaním práce, pre ktorú sa slobodne rozhodnú a tým podporovať ich ekonomickú a sociálnu nezávislosť;
- zavádzať politiky zamerané na tvorbu nediskriminujúceho vekovo-priateľského pracovného prostredia a flexibilných foriem zamestnávania starších osôb, vrátane motivovania zamestnávateľov k zavádzaniu takýchto politík;
- zabezpečiť primeraný príjem starších osôb v čase, keď ukončili svoju účasť v platenej práci a to formou primeraného dôchodkového zabezpečenia či dávok kompenzujúcich dôsledky vyššieho veku (napr. v oblasti zdravotnej starostlivosti či sociálnych služieb).

4.4 Starostlivosť

A. Zameraná na seniorov/staršie osoby

- zabezpečiť možnosť uplatňovania práva na prevenciu poškodenia zdravia vyváženú potrebnou liečbou chorôb a práva na potrebnú zdravotno-sociálnu rehabilitáciu;
- zabezpečiť efektívne organizovanie, financovanie a poskytovanie koordinovaných (integrovaných) zdravotných a sociálnych intervencií dlhodobej starostlivosti, vrátane kvalitnej paliatívnej starostlivosti;
- zabezpečiť podmienky na uplatňovanie práva výberu v systéme služieb dlhodobej starostlivosti (výberu prostredia, formy, poskytovateľa);
- vytvárať podmienky, aby viera, hodnoty, životná filozofia či uplatňovanie slobody náboženstva starších osôb boli rešpektované bez ohľadu na to, či ich zdieľajú alebo nezdieľajú tí, ktorí im poskytujú pomoc a podporu;
- rešpektovať právo starších osôb na citlivé zaobchádzanie a diskrétnosť zo strany opatrovujúcich osôb, na zabezpečenie primeranej pomoci tým, ktorí žijú v rezidenčnej starostlivosti, pri zabezpečení rešpektovania ich súkromia a zaručení ich účasti na určovaní životných podmienok v zariadení.

B. Zameraná na opatrojúce osoby

- garantovať primerané finančné zabezpečenie neformálne opatrovujúcich osôb, vrátane ich ochrany v oblasti zdravotného a dôchodkového zabezpečenia;
- poskytovať neformálne opatrovujúcim osobám odľahčovacie programy a služby;
- podporovať zosúladňovanie opatrovania a zamestnania neformálne opatrovujúcich osôb bez ohľadu na ich vek a ochraňovať (garantovať, zachovať) v čase opatrovania ich zamestnanecké práva.

4.5 Vymožitelnosť práva a výkon spravodlivosti

- uľahčiť starším osobám prístup k ústavou garantovanému právu občanov na právnu pomoc (napr. Centrá právnej pomoci, Úrad verejného ochrancu práv), t. j. pomoc pri podávaní žiadostí o poskytnutie právnej pomoci a pri ich prejednávaní;
- v súdnom konaní brať do úvahy zdravotný stav starších osôb a zabezpečiť ich ochranu a dôstojnosť, rovnako uspokojovanie ich potrieb primeraných vyššiemu veku a zdravotnému stavu počas riešenia súdnych sporov či výkonu trestu;
- schváliť a zaviesť opatrovnícku reformu, aby sa zefektívnil prístup starších osôb k ich ľudským právam a spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými.

Podnety na zapracovanie do všeobecnej časti Stratégie

(týkajú sa všetkých osôb, nielen starších osôb)

- ustanoviť záväzky systematického monitoringu dodržiavania ľudských práv na Slovensku, osobitne voči jednotlivým cieľovým skupinám;
- ustanoviť mechanizmus na zabezpečenie systematického, kontinuálneho a udržateľného systému financovania jednotlivých priorít a úloh prijatých touto Stratégiou (v nadväznosti na ostatné národné dokumenty a stratégie, ktoré detailne rozpracovávajú priority a úlohy voči jednotlivým cieľovým skupinám);
- vytvárať podmienky, vrátane legislatívnych, aby vzdelávanie a výchova k ľudským právam boli záležitosťou všetkých zložiek spoločnosti na všetkých úrovniach a vo všetkých formách vzdelávania;
- zasadzovať sa za to, aby vzdelávanie a výchova k ľudským právam zahŕňali sprostredkovanie korektných informácií o normách, princípoch ľudských práv, o hodnotách a o nástrojoch na ich ochranu;
- otvoriť spoločenskú a odbornú diskusiu k novým spôsobom garantovania a napĺňania podmienok pre dôstojný a kvalitný život ľudí (napr. formou nepodmieneného základného príjmu).